

Jak prodat reprodukcii fotografie pro Playboy za 4 miliony dolarů

Fotografie Richarda
Prince Spirituální

Amerika, která v roce 1983 stála sto dolarů, byla o jednatřicet let později prodána v aukci v New Yorku za téměř čtyři miliony dolarů. A k tomu ještě Prince nebyl jejím autorem, ale jenom pořídil (či nechal pořídít) reprodukcii snímku jiného fotografa. Znamená to, že trh s fotografiemi poskytuje daleko výnosnější investiční příležitosti než akcie nebo hedgeové fondy?

text **Vladimír Birgus**

✕
Cindy Sherman, Bez názvu č. 468, 2008,
The Broad Collection, Los Angeles

↙
Andreas Gursky, Bahrajn II, 2007, 307 × 213 cm,
soukromá sbírka, Poznaň

↓
Cindy Sherman, z cyklu Bezejmenné filmové fotosky č. 48, 1979,
76 × 102 cm, 2 965 000 dolarů, Christie's New York 2015

Na tuto otázku není jednoduché odpovědět, i když americký časopis *The Photograph Collector*, sledující vývoj cen dvou desítek fotografií, které se nejčastěji objevují v aukcích, tvrdí, že tomu tak je. Uváděný příklad enormního zvýšení ceny je ovšem opravdu výjimečný. Nepochybně v něm hrálo roli, že šlo o eroticky provokativní akt herečky Brooke Shieldsové, kterou v roce 1975, kdy jí bylo pouhých deset let, a přitom už měla za sebou dlouhou kariéru v modelingu, vyfotografoval v různých variantách nahou v koupelně (navíc naličenou a naolejovanou) fotograf Gary Gross. Stalo se to s písemným souhlasem její matky, která za svolení ke zveřejnění těchto snímků v publikaci *Playboye Sugar'n'Spice* obdržela 450 dolarů. O osm let později se Brooke Shieldsová snažila soudní cestou zabránit jejich dalšímu publikování, ale soud její žádosti nevyhověl.

Záhy po skončení pře koupil od Garyho Grosse autorská práva na nejlehtivější fotografii z této série známý vizuální umělec Richard Prince, který z ní pořídil deset číslováných reprodukcí s názvem *Spirituální Amerika*, převzatým ze stejnojmenné fotografie Alfreda Stieglitze z roku 1923.

První z nich prodal ve stejném roce svému instalatérovi za sto dolarů. Další reprodukce, umístěné do vyřezávaných zlatých rámců, byly vystaveny v mnoha významných muzeích a galeriích (ovšem londýnská galerie Tate Modern ji musela na žádost policie odstranit z výstavy *Pop Life* a nahradit jiným Princovým dílem *Spirituální Amerika II*, zachycujícím čtyřicetiletou Brooke Shieldsovou v podobné póze). Jednu z deseti Princových reprodukcí koupil švýcarský nakladatel Michael Ringier na veletrhu Art Basel za rovný milion dolarů. A 12. května 2014 se *Spirituální Amerika I* prodala v aukci Christie's v New Yorku za 3 973 000 dolarů.

Apropriace za statisíce

Nebyl to však první příklad, kdy se výsledek Princova „refotografování“ objevil v žebříčku nejdražších fotografií světa. Už předtím se několik jeho děl z cyklu *Kovbojové*, což jsou velkoformátové reprodukce reklamních snímků kovbojů pro Marlboro, prodalo za více než milion dolarů (nejvyšší ceny 3 077 000 dolarů bylo dosaženo na aukci v Sotheby's v New Yorku 14. května 2014).

Richard Prince patří spolu s Sherrie Levineovou, Barbarou Krugerovou či Louise Lawlerovou k průkopníkům uměleckých apropriací, směru, v němž si postmoderní umělci vědomě přivlastňují již existující díla a zařazují je do nového kontextu a do nových významů. Sám Prince přiznává, že fotografickou techniku příliš neovládá, nikdy nepracoval v temné komoře a obří zvětšeniny reprodukce děl jiných autorů si nechává zhotovovat v levných laboratořích.

Zatímco však autor původních reklamních záběrů maskulinních kovbojů na koních Sam Abell proti tomu, že je Prince reprodukuje, zvětšuje do obřích rozměrů, vystavuje a prodává pod svým jménem, veřejně neprotestoval,

v mnoha jiných případech se tvůrci fotografií apropriováných Princem stále častěji obracejí na soudy (mezi nimi i amatéři, jejichž snímky Prince zreprodukoval z Instagramu a v roce 2014 prodával v proslulé galerii Gagosian po sto tisících dolarech). A v některých případech úspěšně, i když různé soudní instance se často nemohou dohodnout, zda jde o plagiáty, či umělecké reinterpretace.

Princův věhlas, potvrzený hlavně samostatnou výstavou v Guggenheimově muzeu v New Yorku v roce 2007, ovšem nestojí jenom na „refotografování“, ale i na malbách a dalších dílech. Samozřejmě k němu přispívá i skutečnost, že ho zastupuje nejvýznamnější globální galerie Gagosian, jejíž vliv na světový trh s uměním podrobně popisuje Don Thomson v knize *Jak prodat vycpaného žraloka (za 12 milionů dolarů)*, která vyšla i v českém překladu.

Invenční Gursky

Kontroverzní práce Richarda Prince jsou však v žebříčku pětadvaceti nejdražších prodaných fotografií výjimkou. Odhlédnout musíme ještě od popisné letecké fotografie pevnosti v Tobolsku od bývalého ruského prezidenta a současného premiéra Dmitrije Medveděva, prodané v roce 2010 na charitativní aukci v Petrohradě za 1 750 000 dolarů (v tomto případě jistě nešlo o kupce z řad sběratelů umění), či od anonymního portrétu pistolníka Billyho Kida, za který floridský miliardář William Koch, sběratel všeho, co nějak souvisí s Divokým Západem, v roce 2011 zaplatil na aukci v Denveru 2 300 000 dolarů.

Všechna ostatní díla splňují stejná kritéria: vytvořili je světově významní umělci jako Edward Steichen, Edward Weston, Cindy Shermanová, Andreas Gursky, Jeff Wall, Gilbert a George či Thomas Struth, existují jenom v malém počtu exemplářů, mají jasnou provenienci, byla vystavována v nejvýznamnějších muzeích a zahrnuta do důležitých publikací. To je i případ fotografie Andrease Gurského *Rýn II*,

kteřá podle seriózních žebříčků drží současný rekord mezi fotografiemi prodanými v aukcích — 8. listopadu 2011 ji aukční dům Christie's prodal v New Yorku za 4 338 500 dolarů (včetně aukční přírážky, která se přidává k ceně dosažené v samotné aukci).

Gursky, který vystudoval fotografii u Bernda Bechera na Umělecké akademii v Düsseldorfu, na rozdíl od Prince dokonale ovládá fotografické řemeslo. Obří zvětšeniny jeho fotografií fascinují ostrostiti a množstvím zachycených detailů. Gursky se však oproti některým bývalým spolužákům, tvůřícím proslulou Düsseldorfskou školu fotografie, nespokojuje jenom s chladným deskriptivním zobrazením reality, jako to dělá třeba Candida Höferová v nudných záběrech interiérů různých knihoven. Mnohé jeho invenční fotografie působí až přeludně, jako jakási iluze reality. To je i případ fotografie *Rýn II* (1999), z níž autor v počítači odstranil rušivé detaily, jakými byli chodci či tovární budovy, a ponechal jenom geometrické zelené pruhy trávy a samotnou řeku, která sugeruje dojem, že teče nad úrovní okolní krajiny. Gursky vytvořil šest kusů této fotografie. Některé z nich se dostaly do veřejných sbírek (jedna je třeba ve fondu Moderní pinakotéky v Mnichově), další prodaly galerie Matthew Marks v New Yorku a Monika Sprüth v Kolině nad Rýnem soukromým sběratelům. To byl i případ fotografie ve formátu 207 × 385 cm, jež se ocitla na zmíněné rekordní aukci, kam ji nabídl jeden německý sběratel. Fotografie v menším rozměru našla kupce o půl roku dříve v Sotheby's v New Yorku za 2 098 000 dolarů.

Gursky má v aktuálním žebříčku pětadvaceti nejdražších fotografií na Wikipedii (ten ovšem nezahrnuje díla prodaná mimo aukce) osm děl, včetně diptychu záběrů interiéru losangeleského hypermarketu s levným zbožím 99 centů, který v roce 2007 vytvořil prodejem za 3 346 000 dolarů tehdejší aukční rekord. Stejný počet prací má v žebříčku jedna z nejuznávanějších

amerických umělekyní současnosti Cindy Shermanová, která už čtyři desetiletí vytváří autoportréty, v nichž se stylizuje do filmových hereček, postav z historických obrazů, klaunů či obstarožních milionářek. Její barevný autoportrét *Bez názvu č. 96* z roku 1981, prodaný v newyorské sině Christie's v květnu 2011 za 3 890 500 dolarů, stojí momentálně na třetím místě hned po uvedených fotografiích Gurského a Prince.

Pokud bychom však do žebříčku zařadili i celé portfolio, patřilo by Shermanové první místo. Soubor jejich jednadvaceti malých černobílých fotografií rozměru 25 × 20 cm z ikonického cyklu *Bezejmenné filmové fotosky*, v němž se stylizovala do hrdinek béčkových filmů, byl před dvěma roky prodán v Christie's v New Yorku za 6 773 000 dolarů. Jediná novější zvětšenina ze stejného souboru loni našla kupce za téměř poloviční cenu. O díla Shermanové bývá mezi sběrateli enormní zájem. Jenom kalifornští miliardáři a filantropisté manželé Broadovi jich vlastní přes stovku. Není proto divu, že ve svém skvělém muzeu, otevřeném loni v září v centru Los Angeles, věnovali autoportrétům Cindy Shermanové velkou výstavu.

Mezi autory nejdražších fotografií kromě nejvíce zastoupených tvůrců Gurského a Shermanové najdeme i další slavné současné umělce — britskou dvojici Gilberta a George, Kanadana Jeffa Walla a Gurského německého spolužáka Thomase Strutha. Spojuje je postavení umělců exploatujících fotografii (asi by se urazili, kdyby je někdo nazýval fotografy) a množství autorských výstav v nejprestižnějších institucích. Navíc jsou jejich díla všeobecně přijímána jako už ověřená zásadní součást moderního umění a nevyvolávají soudní spory ani dohady o nadhodnocených bublinách, jako tomu nezřídka bývá u apropriací Richarda Prince.

Díla klasiků fotografie a avantgardních tvůrců, jež dříve dosahovala nejvyšších cen, se v poslední době ocitají v jejich stínu a mezi nejdražšími snímky jsou zastoupena jenom

×
Andreas Gursky, Rýn II, 1999, 206 × 356 cm,
4 338 500 dolarů, Christie's New York 2011

romantickou krajinou Edwarda Steichena *Jezírko — měsíční světlo* z roku 1904, kterou před deseti lety prodalo Metropolitan muzeum v New Yorku za necelé tři miliony dolarů jako nadbytečnou variantu stejné Steichenovy fotografie, a Westonovým *Aktem* z roku 1925, jenž o dva roky později našel kupce v Sotheby's v New Yorku za 1 609 000 dolarů.

Moderní umění v kurzu

Jak je možné, že vzácné dobové originály Mana Raye, Kertésze, Drtikola, Sandera nebo Rodčenska dnes často stojí méně než fotografie Gurského, u nichž navíc nikdo neví, jak dlouho jejich barvy vydrží? Odklon od starých mistrů k současné tvorbě je trendem na dnešním americkém i západoevropském uměleckém trhu a nikoho už moc nepřekvapí, že sběratelé jsou ochotni zaplatit více za Pollockovu či Twoblyho abstraktní malbu než za obraz od Tiziana. I na největším fotografickém veletrhu Paris Photo mají více místa fotografie Gregoryho Crewdsona, Rineke Dijkstrové, Hiroshiho Sugimota a dalších současných hvězd a naopak je tam vidět stále méně děl z 19. a první poloviny 20. století.

Je to samozřejmě dáno také tím, že starších děl ubývá, ale velkou roli hraje i to, že v mladší generaci galeristů a sběratelů je méně skutečných expertů, kteří jsou schopni přesně rozlišit jemné nuance mezi vintage printy, tedy autorskými dobovými zvětšeninami z období krátce po vzniku negativů, pozdějšími zvětšeninami vytvořenými za autorova života a zvětšeninami posmrtnými. Cenový rozdíl mezi nimi přitom může být často více než dvacetinásobný. A někdy i podstatně větší. Zatímco třeba novější zvětšeniny účastníků legendárního fotografického projektu *Farm Security Administration* mnohdy nepřekročí několik set dolarů (dlouho si totiž každý mohl objednat levnou výrobu zvětšenin z originálních negativů, které jsou uloženy v Knihovně Kongresu ve Washingtonu), dobový originál slavné fotografie Dorothey Langeové *Matka tulačka* z roku 1936 byl prodán za 320 000 dolarů.

K aktuálním trendům trhu s fotografiemi patří ohromný vzrůst zájmu o díla zásadních tvůrců 50.–80. let minulého století, jakými jsou Robert Frank, Irving Penn, Richard Avedon nebo Diane Arbusová, u nichž ceny některých vintage printů překročily půl miliónu dolarů, a nejvýznamnějších představitelů módní a erotické fotografie Helmuta Newtona, Herba Rittse či Guye Bourdina. I když ceny fotografií obecně rostou, neplatí to pro všechny. Asi nejznámějším příkladem jsou fotografie Miroslava Tichého. Zpočátku, když byl tento svérázný autor objeven a kurátorsky a marketingově prosazen na mezinárodní scéně Romanem Buxbaumem, byly jeho snímky kyjovských žen nabízeny na Paris Photo po deseti tisících eurech, ale jak se postupně na trh dostávaly doslova tisíce jeho fotografií a vypukly spory mezi Buxbaumem a Tichého dědičkou Janou Hebnarovou o autorská práva, šly jejich ceny prudce dolů. Na nedávné aukci Prague Auctions byly mnohé méně atraktivní snímky vydraženy po šesti tisících korunách a některé se vůbec neprodaly.

Při stanovení cen fotografií hraje důležitou roli počet existujících kusů a formát. O obou těchto parametrech rozhodují samotní tvůrci. Někteří, vedle Gurského třeba Thomas Demand, Jeff Wall či Thomas Struth, mnohdy svá zásadní díla velkých formátů vytvářejí v malých edicích 3–5 kusů, někdy dokonce jako unikáty. Potom je samozřejmě jejich cena podstatně vyšší než u fotografií v početnějších edicích a menších rozměrech. Gurského fotografie *Duisburg II* tak ve formátu 25 × 34 cm a v edici 32 kusů v loňské newyorské aukci Phillips stála „jenom“ 7500 dolarů.

Jiní autoři dávají přednost standardním limitovaným edicím 10–20 kusů, které jsou číslovány arabskými číslicemi podobně jako grafika (číslo 5/20 znamená, že jde o pátý exemplář z edice 20 kusů). K nim se ještě přidávají takzvané autorské zkoušky (artist's proof), označené zpravidla AP

a číslované římskými číslicemi. Jejich počet bývá čtyřikrát či pětkrát menší než počet fotografií v běžných edicích. Autorské zkoušky, které jsou u současných fotografií svou kvalitou prakticky shodné s díly z hlavní edice, by teoreticky neměly být určeny k prodeji, ale třeba jako dary přátelům, ovšem v praxi se zejména v případech už nežijících tvůrců nezřídka objevují na trhu.

Faktorem, který také ovlivňuje menší zájem o díla slavných mistrů, je prudce vzrůstající počet padělků. Když se fotografie prodávaly maximálně za několik set dolarů nebo korun (dvě stě korun byla běžná částka, ze kterou originály děl Funkeho nebo Wiškovského před čtyřiceti lety nakupovaly naše přední sbírky), nemělo pro nikoho smysl vyrábět falzifikáty. Dnes, když ceny některých Westonových, Kertészových, Stieglitzových či Man Rayových děl dosahují statisíců dolarů, se podobně jako v malířství objevuje stále více falz. Bohužel i české provenience.

V antikvariátech, galeriích i některých aukčních síních můžeme nezřídka narazit na údajně Sudkovy fotografie Prahy, krajin nebo dokonce kýčovitých aktů, které nemají se Sudkem společného nic kromě napodobeniny podpisu a razítka, posmrtné kopie z Drtikolových negativů či dokonce z negativů jeho žáků, pro získání staré patiny vymáčené v silném čaji, či dokonce na obyčejné reprodukce vydávané za dobové originály. Pro toho, kdo není skutečným odborníkem, se nákupy podobných fotografií stávají velkým riskem.

Kellnerova sbírka klasiků

Sbírání fotografií se tak u nás intenzivně věnuje jenom několik málo lidí, kteří se na rozdíl třeba od mnoha sběratelů v sousedním Polsku většinou snaží zůstat v anonymitě. K výjimkám patří nejbohatší Čech Petr Kellner, majitel sbírky PPF Art, odborně spravované Pavlem Lagnerem. V jejích fondech dominují klasici jako Sudek, Funke, Rössler, Lauschmann, Růžička či Háek (s výjimkou Sudka

✕
Peter Lik, *Fantom*, fotografie
údajně prodána roce 2014
za 6 500 000 dolarů

✕
Richard Prince, *Bez názvu (Kovboj)*,
80. léta, 1989, 1 200 000 dolarů,
Christie's, New York 2005

✕
Jürgen Teller, *Vivienne Westwoodová*,
Londýn, 2009

↑
Diane Arbus, Chlapec se cvičným ručním granátem v Central Parku, New York, 1962, 650 000 dolarů, Christie's, New York 2015

↑
Edward Weston, Mušle, 1927, 23,5 × 17,8 cm, 750 000 dolarů, Sotheby's, New York 2014

→
Richard Avedon, Dovíma se slony, 1955, 945 000 dolarů, Christie's Paříž 2010

ovšem většinou nejsou reprezentováni svými nejvýznamnějšími dobovými originály), jsou v ní však zastoupeni také současní autoři Pinkava, Jirásek, Stano nebo někteří mladí fotografové.

Určitou kuriozitou, nepředstavitelnou třeba ve velkých amerických, francouzských či německých muzeích, je skutečnost, že PPF až na malé výjimky apriorně nesbírá dokumentární fotografie. Přitom nepochybně našim nejslavnějším i nejdražším žijícím fotografem je dokumentarista Josef Koudelka, jehož ceny se v posledních letech pohybují v řádu desetitisíců dolarů.

Důležité je, že PPF podporuje fotografii také provozováním Ateliéru Josefa Sudka a Galerie Václava Špály v Praze. I když v Československu byla otevřena vůbec první evropská galerie specializovaná na fotografii (šlo o pražskou výstavní síň Fotochema, jež zahájila provoz na sklonku roku 1957), dnešní počet kvalitních fotografických galerií u nás je velmi malý. Navíc žádná z nich se na rozdíl od galerií z Varšavy, Budapešti či Bratislavy v posledních letech nezúčastňuje veletrhu Paris Photo, který má pro fotografický trh zcela zásadní význam.

Na druhé straně máme několik důležitých veřejných sbírek fotografií. Nejvýznamnějším souborem české fotografické tvorby se může pochlubit Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze, v jehož fondech jsou tisíce Drtikolových nebo Sudkových děl, skvělou sbírku, zahrnující více současné tvorby, má také Moravská galerie v Brně. V posledních letech svoji fotografickou sbírku výrazně obohatilo Muzeum umění Olomouc.

Česká fotografie, především ta avantgardní, je však výborně zastoupena i v několika předních zahraničních muzeích, jako je Pompidouvo centrum v Paříži (nedávno vystavovalo v dlouhodobé expozici čtyři Funkeho fotografie, nyní tam jsou k vidění díla Václava Chocholy), Stadelovo muzeum ve Frankfurtu nad Mohanem, Muzeum Folkwang v Essenu, Muzeum J. Paula Gettyho v Los Angeles, Muzeum

Galerie Lik v Las Vegas

výtvarných umění v Houstonu nebo Národní galerie Kanady v Ottawě, kde je od 26. října otevřena velká retrospektiva Josefa Sudka. Mnoho českých děl se do nich dostalo ze sbírek německých galeristů a sběratelů Manfreda Heitinga, Rudolfa Kickena a Wolfganga Schürmanna, kteří je začali levně nakupovat už v 70. a 80. letech, kdy si v tehdejším Československu jen málokdo uvědomoval význam fotografie coby sběratelského zájmu.

Skutečnost, že česká avantgardní fotografie je tak dobře reprezentovaná v zásadních světových muzeích, samozřejmě výrazně napomáhá jejímu mezinárodnímu renomé. Navíc na rozdíl od některých domácích institucí jsou tam originální díla uložena v dokonale vybavených depozitářích, jsou přístupná v rozsáhlých badatelných historikům i studentům, většinou jsou v digitalizované podobě zveřejněna na muzejních webech a bývají bezplatně zapůjčována na důležité výstavy.

Český fantom Lik

Čtenář, který dočetl až sem a nežije v izolaci, se oprávněně může divit, že v celém textu o trhu s fotografiemi dosud nebyl zmíněn Peter Lik, autor údajně nejdražší fotografie světa Fantom, pořízené v kaňonu Antelope v Arizoně, za kterou mu prý dosud neidentifikovaný kupec zaplatil koncem roku 2014 celých 6,5 milionů dolarů. Tuto zprávu publikovala média po celém světě a objevila se i v našem tisku. Tomu při tom utekl fakt, že oba rodiče Petera Lika jsou Češi, kteří po nástupu komunismu utekli z Československa přes Německo do Austrálie, takže mohlo jít o senzační událost,

že nejdražším fotografem světa je Čech — nebo aspoň Čechoaustralán.

Ovšem já tomu prostě nevěřím a myslím si, že to byla jenom skvělá marketingová akce. Fotografie nebyla prodána v žádné ze známých aukčních firem ani galerií, ale privátně anonymnímu sběrateli, který prý koupil i další Likova díla za několik milionů dolarů. Jediným pochybným důkazem existence tohoto člověka je svědectví jeho údajného právníka Joshuy Rotha. Peter Lik je nepochybně mistrem sebestopropagace, ale také velmi schopným komerčním fotografem, jehož technicky dokonalé barevně saturované záběry Velkého kaňonu, mrakodrapů na Manhattanu či gondol v Benátkách se v těžkých ozdobných rámech skvěle vyjmají na stěnách kanceláří i bytů. Jsou nabízeny v unifikovaně luxusně vybavených Likových galeriích v turistických centrech, jakými jsou Las Vegas, Miami Beach, Aspen, Havajské ostrovy či Beverly Hills.

Problémem jsou ovšem počty těchto tisků. Zatímco v samotných galeriích jsou vystavovány ukázky takzvaných artist's proofs v edicích 25 kusů, fotografie určené na prodej jsou vyráběny v 950 exemplářích. Celý všeobecně platný a respektovaný systém limitovaných edic je tak postaven na hlavu. Prodejci v těchto galeriích bývají velmi agresivní, intenzivně přesvědčují návštěvníky, že koupit dílo od autora nejdražší fotografie světa za šest či deset tisíc dolarů je ohromná příležitost, jaká se nebude opakovat, a že za pouhého čtvrt roku bude snímek stát trojnásobek. A dokonce vám coby mimořádně vzácným návštěvníkům poskytnou možnost koupit barevnou verzi Fantoma za zlomek ceny nejdražší fotografie světa. No kdo by odolal? Já ano. ●